

Ks. Marek SZYMULA

ŹRÓDŁA I CHARAKTERYSTYCZNE ELEMENTY DUCHOWOŚCI ZGROMADZEŃ HONORACKICH ZAWARTE W PISMACH BŁ. HONORATA KOŹMIŃSKIEGO

Treść: 1. Sylwetka bł. Honorata Koźmińskiego. 2. Uwarunkowania działalności zakonotwórczej. 3. Charakterystyka źródeł dotyczących życia zakonnego. 4. Charakterystyczne elementy duchowości honorackiej. Zakończenie.

Kościół w epoce posoborowej domagając się odnowy życia zakonnego i wzmocnienia jego roli we współczesnym świecie zaleca powrót do źródeł. Kontynuatorem soborowych myśli jest obecny papież Jan Paweł II, który w sposób szczególny troszczy się o właściwą formację i zachowanie charyzmatów w istniejących rodzinach zakonnych. Poprzez wynoszenie na ołtarze założycieli zgromadzeń zakonnych, ukazuje przede wszystkim wzorce do naśladowania w miłowaniu Boga jednocześnie wskazując na ich postawę otwartości na znaki czasu. Spośród Polaków beatyfikowanych w ostatnich latach bez wątpienia szczególnie i charakterystyczne miejsce zajmuje błogosławiony Honorat Koźmiński, kapucyn. W niniejszym artykule zostanie ukazane historyczne tło i teologiczne podstawy zakonotwórczej działalności oraz charakterystyczne elementy duchowości honorackiej. Praca ta nie wyczerpuje całego bogactwa omawianego zagadnienia. Może jednak stanowić kolejny przyczynek do dalszych badań nad spuścizną teologiczną tego Wielkiego Polaka.

1. Sylwetka bł. Honorata Koźmińskiego

Florentyn Waław Jan Stefan Koźmiński urodził się 16 XI 1829 r. w Białej Podlaskiej. Jego rodzicami byli Stefan i Aleksandra z Kahlów. W dzieciństwie otrzymał staranne wychowanie religijne. W rodzinnej miejscowości ukończył szkołę elementarną, a następnie kontynuował naukę w gimnazjum w Płocku, gdzie w 1884 r. zdał maturę. Dalsze studia podjął w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie na Wydziale Budownictwa. Pod wpływem zlaicyzowanego środowiska stracił wiarę. 23 kwietnia 1846 r. został niesłusznie aresztowany i osadzony w X Pawilonie Cytadeli warszawskiej. Tu doświadczył fizycznych i duchowych cierpień. Nękany długotrwałymi przesłuchaniami oraz atakowany przez ciężką chorobę przeżywał kolejny kryzys religijny. Jednakże - jak sam potem wyznał - poprzez modlitwy matki, dzięki Opatrzności Bożej, przez przyczynę Matki Najświętszej cudownie powraca do wiary i zdrowia fizycznego.

27 marca 1847 r. został zwolniony z więzienia i od września tegoż roku kontynuował przerwane studia. Od tego momentu jego życie radykalnie się zmieniło. Odbył pierwszą od długiego czasu spowiedź, dużo się modlił, poddawał się surowym umartwieniom. Po głębokim namyśle, 18 grudnia 1848 r. wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów, gdzie otrzymuje imię zakonne Honorat.

W zakonie jako kapłan pełnił obowiązki spowiednika, nauczyciela religii, misjonarza ludowego, kaznodziei, dyrektora III Zakonu Franciszkańskiego. Był promotorem Żywego Różańca, pełnił funkcje sekretarza prowincjalnego, wykładowcy seminarium zakonnego, definitora i przełożonego klasztoru. W roku 1855 rozpoczął swą szczególną misję: z pomocą Zofii Truszkowskiej założył Zgromadzenie Sióstr Felicjanek i został jego dyrektorem. Od tego roku rozpoczął, trwającą do końca jego życia obszerną korespondencję.

28 listopada 1864 r., gdy klasztor Kapucynów w Warszawie został przez władze carskie zamknięty, o. Honorat wraz z innymi zakonnikami został wywieziony do klasztoru w Zakroczymiu nad Wisłą. Tam spędził 28 lat swego życia. 5 maja 1892 r. po licznych rewizjach i prześladowaniach także klasztor zakroczymski został zamknięty. Zakonników przeniesiono do klasztoru w Nowym Mieście nad Pilicą. Ostatni okres życia o. Honorata naznaczony był cierpieniami i upokorzeniami. Odchodził w osamotnieniu; jego agonia trwała siedem tygodni. Zmarł 16 grudnia 1916 r. w wieku 87 lat, 68 lat przeżył w zakonie a 64 w kapłaństwie.

W 1929 r. rozpoczęto starania o beatyfikację o. Honorata, które wznowiono w roku 1949. Proces informacyjny rozpoczął się 7 kwietnia 1949 r., a zakończył 12 stycznia 1951 r. Proces badający jego pisma zakończył się 15 kwietnia 1969 r. Pięć lat później - 5 kwietnia 1974 r. został wydany o nich dekret. 16 października 1988 r. Ojciec Święty Jan Paweł II zaliczył o. Honorata Koźmińskiego do grona błogosławionych.

2. Uwarunkowania działalności zakonotwórczej

Zasadnicza część działalności zakonotwórczej bł. Honorata przypada na lata pobytu w Zakroczymiu. Pełni on tutaj swoją zakonną i kapłańską posługę przede wszystkim w konfesjonale; dużo czasu poświęcając osobom, które pragną rozeznaczyć swoje powołanie życiowe. Przyciąga m.in. ludzi nieprzeciętnych, o mocnych osobowościach gotowych oddać się całkowicie i niepodzielnie służbie Bogu i człowiekowi. Przysłuchując się nim, charyzmatycznie odczytuje ich duchowe możliwości, zachęcając do realizowania odkrywanych w nich pragnień. Owoce tych spotkań są zaskakujące. Poddane jego kierownictwu osoby, do niedawna ograniczające się jedynie do tradycyjnych praktyk religijnych zmieniają się w gorliwe zakonnice i zakonników. Mimo, iż - w większości - nie żyją w klasztorach, nie noszą habitów i nie są identyfikowane jako osoby zakonne, promieniują wiarą i apostołstwem w swoim środowisku społecznym. Można więc powiedzieć, że rozrastające się dzieło nowych zgromadzeń zakonnych to przede wszystkim tajemnica działania Boga w sercu człowieka. Natomiast odczytanie przez ich członków ducha postuszeństwa Chrystusowi, ubóstwa ewangelicznego i czystości, przeżywanej jako wyraz całkowitego oddania się Bogu,

to zasługa - gorliwego miłośnika Boga, charyzmatycznego spowiednika i znawcy dusz ludzkich bł. Honorata.

Imponująca ilość założonych przez jedną osobę zgromadzeń nie ma sobie podobnej w doświadczeniu historii duchowości chrześcijańskiej. Powołał on do istnienia 26 zgromadzeń z których do dziś istnieje 18: 3 habitowe (Zgromadzenie Sióstr św. Feliksa z Cantalice, Mniszki Klaryski Kapucynki, Córki Matki Bożej Bolesnej) oraz 15 niehabitowych (13 żeńskich: Posłanniczki Królowej Najświętszego Serca Jezusowego – obecnie: Instytut Świecki Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego – Posłanniczek Maryi; Służki Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej; Franciszkanki od Cierpiących; Westiarki Jezusa; Sługi Jezusa; Córki Najczystszej Serca Maryi; Siostry Imienia Jezus; Małe Siostry Niepokalanego Serca Maryi; Wynagrodzicielki Najświętszego Oblicza; Wspomożycielki Dusz Czyścówych; Córki Maryi Niepokalanej; Poczyszczicielki Najświętszego Serca Jezusowego; Służebnice Matki Dobrego Pasterza i 2 męskie: Bracia Słudzy Maryi Niepokalanej oraz Synowie Matki Bożej Bolesnej¹

Błogosławiony Honorat Koźmiński rozpoczął pracę nad poznawaniem i organizowaniem nowych form życia zakonnego zasadniczo z trzech powodów. Przede wszystkim pragnął, mimo prześladowań zaborców ocalić przed całkowitym unicestwieniem życia zakonnego na terenach polskich. Stąd jego idea powoływania nowych zgromadzeń, które przebywając pośród ludu, promieniowałyby przykładem chrześcijańskiego życia. Pragnieniem o. Honorata było, aby zgromadzenia te podejmowały działalność apostołską, dostosowaną do potrzeb i mentalności współczesnych ludzi. Założyciel chciał, aby ukryci zakonnicy i zakonnice byli dla prześladowanego społeczeństwa polskiego wzorcami osobowymi. Bez ich cichej obecności trudno byłoby podtrzymywać wiarę i moralność wiernych w ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej. Próby ożywienia życia zakonnego wynikały również z obawy przed dechrystianizacją narodu. O. Honorat był głęboko przekonany, że osoby zakonne są - z racji swego powołania - bardziej od innych chrześcijan skłonne do ofiarnej służby Bogu i bliźniemu a przez to podtrzymania ducha chrześcijańskiego i narodowego wśród rodaków. Przygotowywał je nie tylko w konfesjonale, ale też przez kazania, teksty pisanie i indywidualną korespondencję.

3. Charakterystyka źródeł dotyczących życia zakonnego

Szczególnym źródłem umożliwiającym poznanie specyfiki i oryginalności duchowości zakonnej powstających zgromadzeń honorackich jest zachowana do dziś korespondencja o. Honorata z osobami pozostającymi pod jego kierownictwem duchowym. Korespondencja ta obejmuje około cztery tysiące listów zebranych w 21 tomach (około siedem tysięcy stron maszynopisu). Listy zawierają bogate nauczanie teologiczno-ascetyczne, szczególnie dotyczące duchowości zakonnej, z uwzględnieniem poszczególnych elementów zakonnego życia ukrytego przed światem poczyną-

¹ Por. *Człowiek Wielkiej mądrości i świętości*, red. G. BARTOSZEWSKI, H. I. SZUMIL, M. CHMIELEWSKI, Lublin 1999, 18; W. KLUZ, *Ziarnko gorczycy*, Warszawa 1987, 165-170; J. BAR, "Polskie zakony", *Prawo Kanoniczne* 4(1961), 471-481.

jąc od problemów związanych z rozpoznaniem powołania po formację permanentną i środki osiągnięcia doskonałości zakonnej.

Duchowość zakonna ukazywana przez o. Honorata w korespondencji charakteryzuje się otwartością na indywidualne cechy osób zakonnych. Nie koncentruje się jedynie na surowej ascezie, lecz ogniskuje wokół przykazania miłości Boga i bliźniego. Możemy wręcz powiedzieć, że listy bł. Honoratowi „dyktuje” miłość do Boga-Ojca zatroskanego o każdego człowieka. Stąd skuteczność zachęty do wytrwałego dążenia do doskonałości. Jego cierpliwe wyjaśniania wątpliwości i ukazywanie pewnej drogi duchowej pomagały członkom zgromadzeń pokonywać liczne przeszkody życia duchowego i zakonnego. W zachowanej korespondencji, ujawnia się wielki zapał jakim o. Honorat potrafił przepoić osoby zakonne. Z niezwykłą skutecznością rozbudzał w nich ideały nadprzyrodzone: osobiste dążenie do świętości oraz pracy apostołskiej w wymiarze charytatywno-społecznym. Osoby poddające się jego kierownictwu naprowadzał na drogi całkowitej ofiary z siebie - na wzór Ukrzyżowanego Pana. Idąc tak wyznaczoną drogą, osoby zakonne umacniały swoją postawę całkowitej wierności Bogu.

Obok listów funkcję formacyjną w kształtowaniu duchowości zakonnej pełniły zakonne pisma katechizmowe. Koźmiński pozostawił ich kilka. Treść ich koncentrowała się one wokół szczegółowych zagadnień teologii i praktyki życia zakonnego. Katechizmy zakonne o. Honorat ułożył w formie teoretyczno-praktycznych podręczników przeznaczonych dla przełożonych i mistrzyń nowicjatu założonych przez siebie zgromadzeń²

Ważnym materiałem źródłowym są pisma franciszkańskie. Do nich należą przede wszystkim teksty dotyczące bezpośrednio życia św. Franciszka i duchowości franciszkańskiej. Spośród nich najważniejsze jest dzieło pt. *Święty Franciszek Seraficki, Jego życie, wielkie dzieła, duch, dary, pisma i nauki i ich odbicie w naśladowaniu Jego*³ W tym monumentalnym dziele autor wyjaśnia, na czym polega misja św. Franciszka i jego zakonu. Umieszcza w nim obszernie fragmenty myśli Świętego oraz innych pisarzy ascetycznych i mistycznych. Ponadto analizuje nawrócenie, powołanie, modlitwę i skutki charyzmatycznej działalności zakonotwórczej św. Franciszka. Określa cechy właściwe duchowości franciszkańskiej, wskazując na Patriarchę - jako na patrona trudnych dla Kościoła końca XIX wieku czasów. Przedstawiając wielkość i doniosłość zadania spełnionego przez św. Franciszka, mówi jednocześnie o podobieństwie czasów Franciszkowych z czasami końca ubiegłego stulecia oraz wskazuje na konieczność powrotu do zasad Ewangelii poprzez ożywianie ducha i pielęgnowanie cnót franciszkańskich. Na uwagę zasługuje szeroko omówiona przez bł. Honorata problematyka mistyki chrześcijańskiej.

² H. KOŹMIŃSKI, *Katechizm życia doskonalszego, czyli o doskonałości cnót*, b.m.w 1896; TENŻE, *Katechizm zakonny*, bd, Archiwum Wicypostulatora procesu kanonizacyjnego o. Honorata Koźmińskiego w Warszawie (dalej: AWP) IID, 33 (mps); TENŻE, *Katechizm zakonny na użytek nowicjatu*, bd, AWP IIC, 33 (mps).

³ H. KOŹMIŃSKI, *Święty Franciszek Seraficki, Jego życie, wielkie dzieła, duch, dary, pisma i nauki i ich odbicie w naśladowaniu Jego*, Warszawa 1901, t. 1; 1902, t. 2; 1905, t. 3; 1913, t. 4; t. 5 i t. 6, AWP IIC, 43 (mps).

Do honorackich źródeł franciszkańskich zalicza się również *Przemówienia o życiu zakonnym*⁴. Obejmują one wskazania dotyczące istoty życia zakonnego przeżywanego w duchowości franciszkańskiej. Przemówienia kierowane były do współbraci zakonnych z okazji Wszystkich Świętych Zakonu św. Franciszka (29 XI), Świąt Bożego Narodzenia i innych uroczystości roku kościelnego. Szczególną wartość badawczą mają przemówienia kierowane do sióstr z okazji uroczystości zakonnych: przyjęcia na okres próbny, przed obłóczynami, przed obietnicą wierności, przed profesją roczną, z okazji ślubów wieczystych i ich odnawiania.

Kolejną grupą źródłową są pisma dotyczące zakonnego życia ukrytego. Ojciec Honorat wielokrotnie dokonywał podsumowania swojej zakonotwórczej działalności, która mimo niesprzyjających warunków przynosiła obfite owoce - w postaci rozwijających się zgromadzeń. Były to pisma kierowane do generała Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów lub do Świętej Kongregacji⁵. Obszerna korespondencja zawiera teologiczne podstawy życia ukrytego i uzasadnienie potrzeby ich istnienia. Istotnym źródłem dotyczącym kwestii ukrycia jest broszura napisana w roku 1890 pt.: *Wiadomość o nowych zgromadzeniach zakonnych powstałych w tym wieku w różnych krajach katolickich*⁶. W obawie przed represjami ze strony zaborcy, dzieło to zostało zachowane jako „tłumaczenie z francuskiego”.

Popularyzacji nowych zgromadzeń dokonał o. Honorat poprzez wydanie w 1901 roku broszury pt.: *O zgromadzeniach ukrytych przed światem*⁷. Wydana praca - w formie pytań i odpowiedzi - miała służyć jako podręcznik dla osób zakonnych, rozpoczynających życie ukryte. Jednocześnie autor chciał odpowiedzieć na stawiane zarzuty - rzeczywiste czy też mogące się pojawić - dając wyczerpujący wykład zasad życia ukrytego i jego teologicznych podstaw.

W 1905 roku o. Koźmiński na zaproszenie redakcji *Przeglądu Powszechnego* wziął udział w ankiecie pt. *Jakie są szczególniejsze zadania, które katolicyzm ma dzisiaj do spełnienia*⁸. W swej wypowiedzi przedstawił całą ideę zakonnego życia ukrytego i jego apostołskie znaczenie.

Obszerną część pisarskiej spuścizny bł. Honorata stanowią pisma ustawodawcze: konstytucje, dyktoria, instrukcje zakonne. Niektóre z nich zostały wydrukowane, jednakże duża część pozostała w rękopisie. Wiele ustaw powstawało w kilku a nawet w kilkunastu wersjach. Założyciel eksperymentował, starając się zharmonizować

⁴ Przemówienia o życiu zakonnym. Środki do leczenia chorób duszy, w: *Wybór pism o. Honorata Koźmińskiego, Polskie Teksty Ascetyczne*, Warszawa 1981, t. IV, cz. 1.

⁵ H. KOŹMIŃSKI, Listy do przełożonych i współbraci Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów (1867-1916), w: *Pisma*, t. 2, opr. H. I. Szumił, Warszawa 1997.

⁶ H. KOŹMIŃSKI, *Wiadomość o nowych zgromadzeniach zakonnych powstałych w tym wieku w różnych krajach katolickich*, Kraków 1890.

⁷ H. KOŹMIŃSKI, *O zgromadzeniach ukrytych przed światem*, Kraków 1901.

⁸ H. KOŹMIŃSKI, Odpowiedź na ankietę *Przeglądu Powszechnego* pt. *Jakie są szczególniejsze zadania, które katolicyzm ma dzisiaj do spełnienia*, *Przegląd Powszechny* 5(1906), 18-74.

warunki życia osób rozpoczynających życie zakonne z nowymi formami poświęcenia się Bogu⁹

Błogosławiony Honorat często odwołuje się do tekstów biblijnych. W jego pismach miejsce uprzywilejowane zajmuje Nowy Testament. Orędzie biblijne traktował jako źródło o pierwszorzędym znaczeniu dla formacji zakonnej. Umiejętne sięganie do argumentacji biblijnej, prowadzi osoby konsekrowane do odnajdywania uzasadnienia dla powołania i jednocześnie staje się miejscem permanentnego wyjaśniania tajników życia duchowego.

Ojciec Honorat w swoich pismach odnosi się nie tylko do Biblii, lecz także do Tradycji Kościoła, powołując się często na pisma Ojców Kościoła Zachodniego i Wschodniego. Sięga po dzieła św. Augustyna, św. Ambrożego, św. Cyryla Aleksandryjskiego, św. Bazylego, św. Atanazego, św. Jana Chryzostoma, Pseudo-Dionizego Aeropagity, św. Cypriana, Tertuliana, św. Efrema, św. Anzelma, św. Jana Klimaka, św. Hieronima, św. Doroteusza, św. Grzegorza z Nisy, św. Grzegorza Wielkiego, Jana Kasjana.

W swoim nauczaniu na temat życia zakonnego o. Koźmiński sięgał często do doktryny doktorów Kościoła i najwybitniejszych teologów. Podstawowym źródłem badawczym była dla niego *Suma Teologiczna* św. Tomasza z Akwinu. Paragrafy dzieła Akwinaty - dotyczące życia zakonnego - stanowiły dla Założyciela główne źródło, z którego czerpał, ukazując podstawy teoretyczne zakonności i jej zakorzenienia w tradycji Kościoła. W piśmiennictwie Błogosławionego bogato reprezentowana jest współczesna literatura z zakresu duchowości - tak zagraniczna, jak i rodzima. Osobom zakonnym polecał korzystanie z dzieł ascetyczno-mistycznych odpowiednich do ich duchowych potrzeb. Spośród autorów proponował m.in. pisma św. Alfonsa Liguori, św. Ignacego Loyoli, św. Franciszka Salezego oraz A. Bellecjusza, Tomasa á Kempis, A. Rodriguez, J. Scupoliego, J. Scarameliego, W. Fabera. Ojciec Koźmiński czerpał również z dziedzictwa myśli mistycznej świętych karmelitańskich: św. Jana od Krzyża i św. Teresy Wielkiej - Doktorów Kościoła. Nawiązywał do ich nauki przy wyjaśnianiu wyższych stanów życia duchowego, jak również w ukazywaniu potrzeby podejmowania umartwień na drodze dążenia do doskonałości. Duży wpływ na o. Koźmińskiego miała też maryjna duchowość bł. Ludwika Grignon de Montfort. Jego prace były inspiracją do idei „duchowego niewolnictwa maryjnego”. Z myślą o zapotrzebowaniu zgromadzeń o. Honorat tłumaczył dzieła znanych mistrzów życia duchowego m.in. św. Alfonsa Liguori¹⁰ oraz św. Ignacego Loyoli¹¹ Przekłady te miały kilka wydań.

⁹ H. KOŹMIŃSKI, *Teksty ustawodawcze*, AWP II D.

¹⁰ A. M. LIGUORI, *Droga uświętobliwienia dla oblubienicy Chrystusowej*, tłum. Koźmiński H., Kraków 1907; TENŻE, *Prawdziwa oblubienica Chrystusa czyli zakonnica uświęcona za pomocą cnót, które w zakonie wykonywać należy*, Kraków 1926.

¹¹ LOYOLA IGNACY ŚW., *Ćwiczenia duchowne czyli rekolekcje przez o. Jana Pinamonti*. Tłumaczył z włoskiego X. W. Postel z podwójnym podziałem rekolekcji. Przejrzal i do użytku osób wszelkiego stanu zastosował o. Koźmiński Honorat, kap., Warszawa 1896.

4. Charakterystyczne elementy duchowości honorackiej

Całkowite oddanie się Bogu we wspólnotach honorackich ma być wyrażone poprzez świadome relacje z Bogiem oparte o życie ślubami zakonnymi, wierne naśladowanie Chrystusa - wcielonego i ukrzyżowanego oraz szczególnym oddaniu się Matce Bożej. Jednocześnie w ich posłannictwie nie może zabraknąć ukierunkowania na apostołstwo, które wynika z miłości do Boga, jako najwyższej wartości, i pragnienia przybliżania Go ludziom. Ojciec Honorat postawił swoim zgromadzeniom cel - ciche apostołstwo domowe. Według jego koncepcji osoby zakonne ukryte w świecie mają - na wzór chrześcijan pierwszych wieków - inspirować najbliższe otoczenie do gorliwości religijnej. Ma to polegać przede wszystkim na dawaniu przykładu słowem i czynem w środowisku domowym i zawodowym. Zgromadzenia ukryte spełniając swoją misję w świecie, mają podejmować dzieła miłosierdzia. Jednocześnie wskazywał na ścisłą zależność apostołstwa zewnętrznego od osobistej świętości wyrażonej w upodobnieniu się do Chrystusa i naśladowaniu Matki Bożej. W tym ujawnia się oryginalność jego nauczania, jego idei zakonnego życia ukrytego przed światem.

Życie duchowością zakonną rozumiał o. Honorat bardzo szeroko. Zakonnikami i zakonnkami nazywał pierwszych chrześcijan, średniowiecznych tercjarzy, jak również osoby wypełniające rady ewangeliczne, lecz żyjące poza wspólnotą zakonną - jak np. św. Róża z Witerbo¹². Jego zdaniem zakonna klauzura, habit zakonny, czy życie wspólnotowe nie decydują ostatecznie o życiu zakonnym. Są atrybutami potrzebnymi ale nie koniecznymi. Był przekonany, iż brak zewnętrznych oznak przynależności do stanu zakonnego, ułatwi lub wręcz umożliwi prowadzenie dzieł apostołskich. Takie rozumienie jest głęboko zakorzenione w duchu św. Ojca Franciszka, który bł. Honorat pragnął wcielić we współczesne życie Kościoła i świata.

Założyciel przykładął dużą wagę do odświeżania perspektyw rozwoju życia duchowego - od pierwszego nawrócenia do mistycznego zjednoczenia z Bogiem. Dlatego w swoich pismach wiele uwagi poświęca formacji zakonnej, która miała przygotować osoby zakonne do niesienia światu ewangelicznego stylu życia. Wszak o przynależności do zakonu nie decyduje jedynie akt jednorazowej zgody ale wieloletnia formacja zakonna. Dlatego domaga się, aby osoby wstępujące do zgromadzeń uczestniczyły w systematycznej formacji prowadzonej przede wszystkim przez siostry przełożone.

Badania nad dziełem zakonotwórczym bł. Honorata dowodzą, iż był on charyzmatycznym nowatorem życia zakonnego na terenach wschodniej Europy w XIX stuleciu. Oryginalność jego działalności polega na powołaniu do życia organizmów zakonnych nie odgradzających się - barierą klauzury i sztywnych przepisów klasztornych - od społeczeństwa, lecz żywotnie w nim tkwiących. Źródłem takiej aktywności możemy dopatrywać się w głębokim jego przekonaniu o powszechnym powołaniu do świętości zarówno wiernych świeckich jak i osób zakonnych.

Nowatorska koncepcja zakonnego życia ukrytego w świecie podjęta została przez osoby konsekrowane, które realizowały swoją posługę zakonną pozostając w różnych

¹² Por. H. KOZMIŃSKI, *Żywoć św. Róży Witerbskiej*, AWP II C 33, 15.

środkach społecznych, dając świadectwo zmierzania do świętości poprzez życie apostołskie, niosąc tym samym nieocenioną pomoc Kościołowi przebywając tam, gdzie często osoby duchowne w habitach czy sutannie nie miały dostępu. Założyciel jest zatem promotorem obecności osób konsekrowanych w świecie. Zgromadzenia tworzone wewnątrz danego stanu społecznego, konkretne osoby zakonne mogły prowadzić ewangelizację nie tyle wyróżniając się wyglądem zewnętrznym, ile promieniując duchem chrześcijańskiej miłości Boga i bliźniego.

Cechą charakterystyczną dla zgromadzeń ukrytych jest ich struktura organizacyjna. Honorackie zgromadzenia życia ukrytego powstały jako wspólnoty stanowe. Stanowość umożliwiała podejmowanie nowoczesnego, jak na ówczesne czasy apostołstwa środowiskowego. Niemal każde zgromadzenie działało w określonym środowisku społecznym lub zawodowym, mając możliwość głębszego wnikania w jego problemy duchowe i materialne, co umożliwiało dobieranie najskuteczniejszych środków zaradczych¹³

Kolejnym elementem charakterystycznym zgromadzeń ukrytych była ich trójstopniowa struktura organizacyjna. Obejmowała ona z trzy kręgi przynależności do zgromadzenia: osoby zakonne prowadzące życie wspólne, następnie krąg członków zjednoczonych oraz osoby stowarzyszone. Wszystkich obowiązywała jedna reguła. Różnił ich jedynie stopień zależności od przełożonych. Ta forma życia stworzona przez o. Honorata jest dziełem awangardowym; osoby zakonne wspólne, zjednoczone i stowarzyszone to jedno zgromadzenie, realizujące ideał życia zakonnego¹⁴

Oryginalność myśli zakonotwórczej o. Honorata należy więc rozpatrywać w kontekście stanowej i trójczłonowej koncepcji zakonnego życia ukrytego przed światem. Nie zaś z pozycji jednej tylko części zgromadzenia czyli osób zakonnych prowadzących życie wspólnie, których obecnie jest w zgromadzeniach najwięcej. Dopiero bowiem w świetle pierwotnej koncepcji założycielskiej można dotrzeć do istoty myśli o. Honorata i ocenić jego koncepcję zakonnego życia ukrytego wyprzedzającą postanowienia Soboru Watykańskiego II wyrażone w tekstach dotyczących instytutów życia konsekrowanego osób świeckich. Maksymalne „wtopienie” w społeczeństwo i zlikwidowanie dystansu między świeckimi i konsekrowanymi członkami Kościoła miało na celu zwiększenie skuteczności działań apostołskich.

Założyciel jako naśladowca św. Franciszka starał się wiernie przekazać dziedzictwo franciszkanizmu założonym przez siebie zgromadzeniom. Dlatego naśladowanie tajemnicy Wcielenia staje się dla Założyciela główną inspiracją zakonnego życia ukrytego. Bóg ukryty we Wcieleniu staje się w osobie Jezusa Chrystusa wzorem ukrytego życia doskonałego osoby wchodzącej w świat; 30-letnie ukrycie Jezusa staje się znakiem wskazującym na tajemnicę Wcielenia; życie w Nazarecie to odwzorowane trwania Boga w wieczności. Zatem, zakonne życie ukryte ma przypominać Boże Wcielenie i życie Jezusa w Nazarecie. Ono bowiem czyni możliwym obecność czło-

¹³ H. KOZMIŃSKI, *Wiadomość o nowych zgromadzeniach ...*, dz. cyt., 17.

¹⁴ B. WILK, *O. Honorat Koźmiński a polskie stary doskonałości chrześcijańskiej w latach 1854-1908*, Warszawa 1952, 85 (mps AWP).

wieka Bożego w świecie, i pozwala realizować drogi świętości poza murami klasztoru, czyli w środowisku domowym i w pracy.

To nowatorskie postrzeganie życia zakonnego było wynikiem podjętej przez Błogosławionego refleksji nad ideałami ewangelicznymi. W Ewangelii dostrzegał wystarczającą motywację do podejmowania i urzeczywistniania - w konkretnej sytuacji dziejowej - ukrytego życia zakonnego. Ojciec Koźmiński miał świadomość, że jego działalność zakonotwórcza nosiła znamiona prekursorstwa i w pewnym stopniu wyprzedzała ówczesne postanowienia Stolicy Apostolskiej. Albowiem, jak komentuje sam o. Honorat: „Zanim Leon XIII w encyklice *Auspicato* z dnia 17 września 1882 roku powiedział o św. Franciszku, że jego Trzeci Zakon jest najskuteczniejszym środkiem do odrodzenia dzisiejszego świata (...), już w naszym kraju rozbudziło się w tym Zakonie nowe życie”¹⁵ Ideały o. Honorata w najpełniejszej formie znalazły potwierdzenie w oficjalnym nauczaniu Kościoła dopiero w Konstytucji apostolskiej papieża Piusa XII *Provida Mater Ecclesia* (1947), a następnie dokumentach Soboru Watykańskiego II¹⁶

Zgromadzenia przetrwały do dnia dzisiejszego i - możemy powiedzieć - przeżywają swój nieustanny rozwój. Mimo, że zmieniły się czasy, cel i ideały wyznaczone przez o. Honorata Koźmińskiego nie tracą nic ze swej nadprzyrodzonej wartości. Pozostawiona przez niego spuścizna pisarska ujawniła jego gruntownie zgłębioną wiedzę teologiczną, jak również dar jej przekazywania, w przystępnej dla każdego formie. Ojciec Honorat umiejętnie docierał do poszczególnych osób z przesłaniem - oddania się na służbę Bogu i Kościołowi.

Analizując główne aspekty duchowości zakonnej o. Honorata Koźmińskiego, trudno nie odnieść ich do aktualnej rzeczywistości Kościoła. Zgromadzenia ukryte, które przetrwały do dziś, w istocie znajdują się w samym sercu Kościoła. Ich zadania podejmowane w świecie mają ogromne znaczenie w realizacji jego misji, ponieważ wyrażają treść powołania chrześcijańskiego: dążenie do zjednoczenia z Chrystusem. Życie zakonne, jak je rozumiał o. Honorat, nie tylko w przeszłości było oparciem dla Kościoła, ale jest nieodzownym darem także dla terażniejszości i przyszłości Ludu Bożego, ponieważ jest zespolone z jego życiem; jego świętością i misją (por. LG 44). Duchowość zakonna wyznaczona przez Błogosławionego stanowi integralną część życia całego Kościoła. Co więcej, stanowi bodziec do coraz większej wierności Ewangelii i zachęca do przyjęcia wartości ewangelicznych tych, którzy jeszcze Dobrej Nowiny nie znają.

Zakończenie

Odczytując dziś - pisane niemal przed wiekiem - treści o. Honorata możemy przekonać się o aktualności jego pouczeń. Rzetelna wiedza teologiczna i doświadczenie

¹⁵ Pisma o zakonnym życiu ukrytym, w: *Wybór pism...*, Warszawa 1988, t. IX, cz. 5, 9.

¹⁶ Por. PIUS XII, Konstytucja apostolska *Provida Mater Ecclesia*, w: *Z Chrystusem w świecie*, red. M. CHMIELEWSKI, W. SŁOMKA, K. STAWECKI, Lublin 1997, 19-29; Sobór Watykański II (1962-1965) o instytucjach świeckich, w: *tamże*, 39.

wiary potrafią przemawiać do młodego pokolenia sióstr i braci zgromadzeń honorackich. Dlatego odczytywanie ich dziś przez nowe zastępy zakonnic i zakonników, staje się przedłużeniem działalności Błogosławionego na kolejne pokolenia osób oddanych Bogu w ukrytym przed światem życiu zakonnym. Nadal treści te służą duchowym dzieciom o. Honorata, jak również wszystkim, interesującym się jego spuścizną pisarską. Już nie tylko dawnym adresatom przypada w udziale karmienie się duchowością o. Honorata Koźmińskiego, ale każdy wnikliwy czytelnik odnajduje w jego pismach a szczególnie w korespondencji pełne miłości, ojcowskiego ciepła, choć czasami nacechowane surową troską, wskazówki do podążania ku Bogu.

Analiza teologiczna pism bł. Honorata Koźmińskiego wskazuje na istnienie odrębnej duchowości honorackiej. Scalenie szczegółowych elementów duchowości zakonnej, wydobytych z dziedzictwa Założyciela jednoznacznie ukazuje całościową koncepcję duchowości zakonnej jaką zawarł w swoich pismach. Jednocześnie pozostawiony przez niego materiał badawczy stanowi zachętę do dalszych badań nad duchowością honoracką pielęgnowaną już od ponad 100 lat w tak licznej rodzinie zakonnej. Bogate źródła służące do poznania osobistej duchowości o. Honorata, duchowości jaką proponował zakładanym wspólnotom zakonnym, jak również duchowości poszczególnych zgromadzeń przez niego zakładanych stanowią duże pole badawcze dla duchowych synów i córek Błogosławionego.

SOURCES ET ÉLÉMENTS CARACTÉRISTIQUES DE LA SPIRITUALITÉ DU PÈRE HONORAT KOŹMIŃSKI

Résumé

Le bienheureux Honorat Koźmiński (1829-1916) étant fondateur de nombreuses congrégations religieuses a également fourni une importante littérature théologique. A part des œuvres systématiquement élaborées, on trouve environ quatre milles lettres spirituelles. Elles représentent une source de grande valeur pour la connaissance de la spécificité et de l'originalité de la spiritualité religieuse dans les congrégations fondées par le père Koźmiński. Parmi les caractéristiques essentiels de cette spiritualité on peut nommer : la résignation des habits religieux, l'apostolat dans le milieu de vie, la structure organisationnelle concernant la vie des états sociaux selon trois degrés en communauté, dans le monde mais constituant soit unité soit société.